

УДК 338.24

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РОЗВИТКУ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ САМОЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Моргачов І.В.

THE NECESSITY OF IMPROVING INFRASTRUCTURE OF THE HIGH- TECHNOLOGICAL MIGRITY OF THE POPULATION AT NATIONAL AND REGIONAL LEVEL

Morhachov I.V.

В роботі обґрунтована необхідність удосконалення інфраструктури розвитку високотехнологічної самозайнятості населення на національному і регіональному рівнях. Здійснено аналіз тенденції прихованого безробіття в Україні, причинно-наслідкових зв'язків цього безробіття, та поняття «високотехнологічної самозайнятості». Розглянуто переваги та проблеми України на шляху концентрації високотехнологічних самозайнятих фахівців в країні, необхідність глобальної та регіональної конкуренції за таких осіб. Уточнено сучасні елементи інфраструктури розвитку високотехнологічної самозайнятості населення в Україні.

Ключові слова: високотехнологічна самозайнятість, інфраструктура, безробіття, працевдатне незайняте населення, деіндустріалізація, національне господарство.

Вступ. В умовах кризового стану в промисловості України, зменшення кількості робочих місць на вітчизняних підприємствах та зростання рівня безробіття актуальним питанням виникає самозайнятість працевдатного незайнятого населення як шлях вирішення соціальних протиріч та альтернативного використання важливого чинника виробництва – праці. Відповідна самозайнятість може бути велими різноманітною за видами та корисністю для національного господарства особливо в частині сплати податків. В сучасних умовах науково-цікавим питанням є організація високотехнологічної самозайнятості, а також державна підтримка цього процесу у вигляді удосконалення інфраструктури її розвитку.

Аналіз останніх досліджень за напрямом [1 - 5] дозволяє виявити зростання наукового інтересу до питань самозайнятості населення за умов поступового зменшення робочих місць на промислових підприємствах. Науковці відзначають позитивну роль відповідної самозайнятості в умовах існування безробіття як засобу зняття соціальної напруги та підви-

щення попиту на товари і послуги національних суб'єктів господарювання.

Нажаль, дослідження питань удосконалення інфраструктури розвитку високотехнологічної самозайнятості населення на національному і регіональному рівнях з точки зору глобальної та регіональної конкуренції за високотехнологічних самозайнятих фахівців - практично відсутні.

Метою досліджень є обґрунтування необхідності удосконалення інфраструктури розвитку високотехнологічної самозайнятості населення на національному і регіональному рівнях з точки зору посилення глобальної та регіональної конкуренції за високотехнологічних самозайнятих фахівців.

Результати. Згідно офіційних даних статистики [6] динаміка безробіття в Україні мала наступну тенденцію:

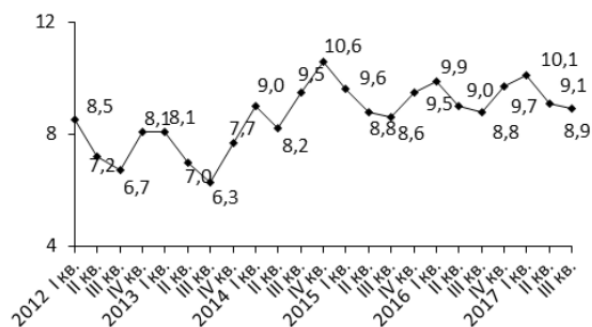

Рис. 1. Рівень безробіття населення віком 15–70 років (у % до економічно активного населення відповідного віку)

Згідно даних рис. 1 протягом останніх років в Україні показник безробіття коливався на рівні близько 8 %, що в порівнянні з іншими країнами є високим значенням. Наприклад, в США цей показник

коливається на рівні 4 %. Однак щодо України ситуація погіршується наявністю прихованого безробіття, тобто осіб, які офіційно не зареєстровані в якості безробітних, але за фактом такими є (рис. 2).

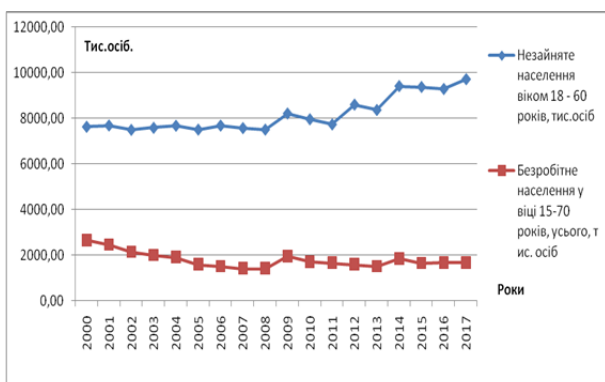

Рис. 2. Динаміка безробітного населення в Україні [6]

За даними рис. 2 кількість незайнятого населення віком від 18 до 60 років в Україні зросла з 7,6 до 9,7 млн. осіб (2000 – 2017 роки) при тому, що загальна кількість осіб цього віку в країні зменшилася з 27,8 млн. у 2000р. до 25,3 млн. у 2017 році.

Однотимчасне зменшення кількості населення досліджуваного віку та збільшення кількості незайнятої її частини стрімко проявилось в останні роки:

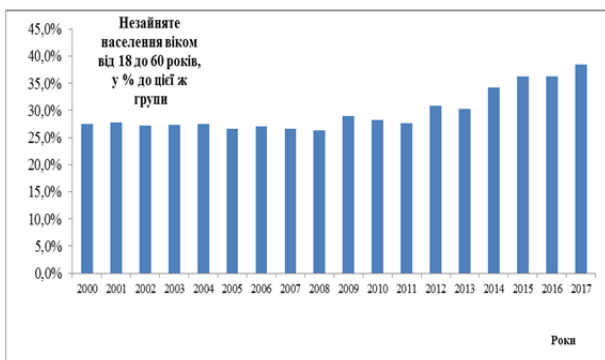

Рис. 3. Динаміка частки незайнятого населення в Україні

Уточнимо, що до складу незайнятого населення віком від 18 до 60 років входять студенти, інваліди, жінки, що знаходяться у декретних відпустках, та інші, які не працюють внаслідок поважних причин. Також до цієї групи входять підприємці, що ухиляються від офіційної реєстрації, фрилансери та інші самозайняті особи, які працюють, але не завжди офіційно. Суттєву частку займають фактично безробітні особи, що офіційно такими не зареєстровані, та не мають можливості використати свої здібності і енергію за різними обставинами, а саме: кількість робочих місць на промислових підприємствах постійно зменшується, що призводить і до зменшення робочих місць в інфраструктурі, яка обслуговує ці підприємства.

Звернути увагу на цю проблему слід тому, що безробіття свідчить про недовикористання важливого чинника виробництва – праці, внаслідок чого національне та регіональне господарство зазнає прямих та непрямих втрат у вигляді несплачених податків, зростання виплати різних видів державної допомоги. Річ вже не йде про загрозу соціальних вибухів та політичних криз.

Для України ситуація погіршується тим, що безробіття стало системною довготерміною проблемою, яка з часом тільки загострюється. Системність кризового стану з рівнем зайнятості в країні пояснюється програванням України за багатьма сферами економічної діяльності у міжнародному поділу праці при одночасній глобалізації світової економіки та постійними торгівельно-економічними та політичними суперечками з деякими країнами СНД.

Неспроможність оперативної спеціалізації та знаходження «свого місця» в глобальному розподілі праці та гармонійного вистроювання економічних відносин з певними країнами, що були основними торгівельними партнерами – є додатковою причиною кризового стану, результатом якого стає недовикористання національного чинника виробництва – праці в суттєвих масштабах. Вивільнення значних мас працездатного населення є наслідком деіндустріалізації країни.

Поступова деіндустріалізація в Україні призвела і до змін в характері наукових праць вітчизняних вчених: якщо до 2014 року багато наукових робіт, як, наприклад, [7, 8] - були присвячені проблемам розвитку промислових підприємств, то к 2020 року слід очікувати збільшення кількості наукових робіт, що присвячені питанням самозайнятості населення, як, наприклад [1-5].

Аналогічну ситуацію слід прогнозувати і з відповідною інфраструктурою. Якщо в 90-х роках майже в кожному місті країни з кількістю мешканців більше 50 тис. осіб були проектні організації, науково-дослідні інститути та інші види науково-технічних систем, які обслуговували замовлення промислових підприємств. То к 2020 року слід прогнозувати зростання масштабів інфраструктури, яка націлена на обслуговування інтересів самозайнятого населення та його гармонізацію з інтересами держави в частині сплати податків. Крім інертного очікування також є корисним цілеспрямоване створення та удосконалення такої інфраструктури на державному та регіональному рівнях. Деіндустріалізація країни призводить до якісної зміни як зайнятого населення, так і науково-технічних систем: «класичні» науково-дослідні інститути та проектні організації відчувають зниження попиту на свої послуги, в той час як виникає потреба в інфраструктурі розвитку високотехнологічної самозайнятості.

Якщо зростання прихованого безробіття в країні свідчить про наявність і загострення економічної кризи в національному господарстві, то на рівні регіонів цей показник можна використовувати в якості міри їх депресивності порівняно один одного.

Наслідком зростання частки незайнятого працездатного населення в країні є зростання кількості самозайнятого населення, частина якого ухиляється від податків. З іншого боку самозайнятість зменшує соціальну напругу, стимулює внутрішній попит і активізацію ділової активності (в результаті чого зростають податкові надходження), а з іншого – постає проблема контролю за сплатою податків з таких осіб.

Криза також проявляється в міграції населення в інші країни, в результаті чого національне господарство безповоротно втрачає суттєвий чинник виробництва. Якщо самозайнятість без реєстрації в якості суб'єкта підприємницької діяльності можна розглядати в якості тимчасових і часткових втрат національного господарства внаслідок ухилення від сплати податків, то міграцію працездатного населення – в якості більш суттєвих втрат, оскільки національне господарство втрачає їх в якості споживачів товарів і послуг вітчизняних підприємств. Самозайнятість навіть за умов ухилення від сплати податків є «меншим злом» в порівнянні з відтоком працездатного населення за кордон.

В таких умовах сприяння самозайнятості населення має бути державною політикою на національному і регіональному рівнях. Уточнимо, що така політика в Україні є, в тому числі вона оформлена законодавчо, див. [9]. Ми спробуємо конкретизувати напрями її удосконалення і торкнутися питання не тільки сприяння самозайнятості працездатного населення країни, а і залучення високотехнологічних самозайнятих фахівців із-за кордону. Розглядаючи інфраструктуру підтримки самозайнятості населення слід відмітити, що в Україні є міські та обласні центри зайнятості, які різним чином сприяють знаходженню безробітними свого місця на ринку праці. Однак в сучасних умовах відповідна інфраструктура має не тільки допомагати людині знайти напрям використання своєї праці, наприклад, займатися традиційними народними промислами, але й зробити самозайнятість високотехнологічною з використанням сучасних інформаційних технологій та засобів роботи з Інтернет.

Нажаль, у Вікіпедії відсутнє визначення терміну «високотехнологічна самозайнятість», тому ми спробуємо уточнити це поняття. Згідно [10] «З економічної точки зору, самозайнятість (в англійській мові — «Self-employment») є однією з форм трудової зайнятості, що передбачає самостійну організацію власної трудової діяльності, самостійне розпорядження вигодами від цієї діяльності та несення всіх пов'язаних із нею ризиків».

Високотехнологічна самозайнятість передбачає використання сучасних технологій, які дозволяють отримувати особі дохід, достатній для оплати продуктів, комунальних послуг, одягу, здійснення накопичень, формування попиту на інші товари та послуги. Нас цікавлять такі особи з точки зору їх корисності для національного господарства в частині формування попиту на товари і послуги національних

суб'єктів господарювання. До того ж, такі особи можуть відносно вільно переміщуватися регіонами та країнами з метою вибору місця постійного проживання. При цьому вони здатні оплачувати такі переміщення та разом із собою переміщувати своє високотехнологічне робоче місце.

Високотехнологічна самозайнятість сприяє науково-технічному прогресу в регіоні. Наприклад, такі особи користуються послугами провайдерів Інтернет та фінансових установ, які, отримуючи додаткові кошти, удосконалюють свої послуги.

В якості результату високотехнологічної самозайнятості нами розглядається дохід в грошовому вимірі на рівні, що не обов'язково має бути значно вище середньостатистичного в регіоні. Самозайнятість є альтернативою роботи за наймом де умови праці можуть бути пов'язані з ризиком та (або) незручним графіком, несприятливим психологічним кліматом та (або) іншими несприятливими умовами праці. В той час, як в основному за умов самозайнятості такі несприятливі умови відсутні. Згідно ринкових умов господарювання роботодавці мають доплачувати за несприятливі умови праці, тому на таких підприємствах рівень заробітної плати може перевищувати середньостатистичний поріг. Саме тому дохід високотехнологічної самозайнятої особи навіть за умов використання сучасних технологій може бути на середньостатистичному рівні, оскільки вони свідомо відмовляються від несприятливих умов праці, за які на інших підприємствах передбачена доплата.

Повертаючись до основної проблеми системної кризи щодо спеціалізації країни у міжнародному розподілі праці слід виявити конкурентні переваги України, і особливо ті, які дозволять не тільки сприяти самозайнятості серед працездатних безробітних осіб в країні, але й приїзду в країну вже самозайнятих високотехнологічних фахівців з інших країн. В більшості випадків такі фахівці, які не прив'язані до певної території, працюють за допомогою мережі Інтернет. За певними перевагами саме Україна може стати для них привабливим місцем проживання.

В переліку даних переваг України можна визначити наступні:

- клімат (більш м'який в порівнянні з північними областями Росії);
- вартість проживання: ціни на продукти харчування, ціни на житло, комунальні послуги (є меншою в порівнянні з рядом країн СНД);
- наявність щільної мережі доступу до Інтернет;
- відсутність мовних бар'єрів для осіб з країн СНГ;
- наявність фінансової інфраструктури (банки, платіжні системи, біржі).

Наявність в Україні об'єктивних переваг в глобальній конкуренції в міжнародному поділі праці та тенденція зниження кількості робочих місць на промислових підприємствах в країні зумовлює необхідність використання державою цих переваг з метою

створення, залучення та концентрації високотехнологічних самозайнятих фахівців в її регіонах.

Для того, щоб бути науково-об'єктивним слід виділити і сучасні проблеми на шляху залучення високотехнологічних самозайнятих фахівців з інших країн. Такими недоліками в Україні є:

- проблеми використання платіжної системи Web-money внаслідок певних обмежень з боку НБУ;
- припинення діяльності в країні ряду зарубіжних банків, що знижує конкуренцію фінансових послуг і установ та можливості вибору банків з боку клієнтів;
- проблематичність в'їзду громадян окремих країн СНД, особливо чоловіків призовного віку.

Нажаль, діюча сьогодні інфраструктура підтримки самозайнятості населення, наприклад, міські центри зайнятості, не в стані вирішити наведені проблеми, але може покращити інші умови. Сучасні економічні реалії зумовлюють глобальну і регіональну конкуренцію не тільки за робочі місця, кількість яких в світі може навіть зменшуватися, але і за самозайнятих високотехнологічних фахівців. В такій конкуренції міські і обласні центри зайнятості не повній мірі є «профільною інфраструктурою» оскільки займаються допомогою в працевлаштуванні незайнятому населенню.

Внаслідок кризи перевиробництва та зростання продуктивності праці в індустріально розвинених країнах, використання інноваційних технологій - кількість робочих місць взагалі в світі може знижуватися, оскільки зменшується попит на малокваліфіковану працю. В той час, як зростає кількість осіб, які самостійно працюють без прив'язки до певного місця в ІТ-сфері, фінансах, науці, електронній торгівлі, сфері розваг тощо. Такими особами є програмісти, трейдери, фахівці реклами, логістики, електронних продаж, копірайтери, блогери, кореспонденти, науковці тощо. Вони є самозайнятими високотехнологічними фахівцями, які працюють з використанням мережі Інтернет за принципом віддаленого доступу. Вони можуть проживати там де зручніше або дешевше, тоді як їх замовники знаходяться на значній відстані, в тому числі в іншій країні.

Сьогодні країнам і їх регіонам конкурувати вже необхідно не тільки за створення робочих місць внаслідок формування виробничих потужностей (їх територіальне розміщення в країні) та їх завантаження, але і за самозайнятих високотехнологічних фахівців. Інфраструктура та окремі державні або регіональні програми, які би були націлені на залучення таких осіб із-за кордону, в Україні знаходяться ще на стадії формування.

На сучасному етапі в Україні до важливих елементів інфраструктури підтримки саме високотехнологічної самозайнятості можна віднести не стільки центри сприяння зайнятості населення, скільки вищі навчальні заклади. Саме в останніх може здійснюватися якісна підготовка здобувачів вищої освіти

використовувати сучасні технології самозайнятості. Можливим є впровадження навчальної дисципліни: «Основи високотехнологічної самозайнятості», а в подальшому – якісне професійне поглиблення цього напрямку включаючи формування окремої спеціальності. Залучення студентів із-за кордону до таких вузів може сприяти притоку і концентрації високотехнологічних самозайнятих осіб в Україні (її окремих регіонах).

Висновки. Доведено тенденцію зростання кількості та частки незайнятого працездатного населення в Україні, а також необхідність удосконалення інфраструктури розвитку високотехнологічної самозайнятості населення на національному і регіональному рівнях з урахуванням глобальної конкуренції за високотехнологічних самозайнятих фахівців.

В результаті проведених досліджень уточнено наявність як позитивних об'єктивних переваг України так і проблем в процесі концентрації в країні таких фахівців. Конкретизовано характерні особливості високотехнологічної самозайнятості.

Збільшення кількості високотехнологічних самозайнятих фахівців є глобальною світовою тенденцією, що не залежить від економічних криз в Україні.

В якості важливих елементів інфраструктури розвитку високотехнологічної самозайнятості в Україні на сучасному етапі визначені вищі навчальні заклади, хоча в цілому відповідна інфраструктура в країні ще знаходиться на стадії формування.

Перспективою подальших досліджень за напрямом є розробка організаційно-економічних механізмів розвитку високотехнологічної самозайнятості в країні та її регіонах.

Л і т е р а т у р а

1. Варга Н.І. Самозайнятість населення як форма соціально-економічної адаптації: регіональний аспект / Н.І. Варга // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Випуск 28. – С. 25 – 30.
2. Держак Н.О. Територіальні громади як площина формування індивідуальних зростань / Н.О. Держак // Вісник СХУ ім. В. Даля. – 2016. – №3(227) – С. 30-34.
3. Заблудська І.В. Обґрунтування бюджетних витрат для фінансового забезпечення реалізації пілотного проекту з розвитку підприємництва в регіонах України / І.В. Заблудська, М.В. Плетнев, Ю.С. Rogozyan // Вісник СХУ ім. В. Даля. – 2016. – №3(227) – С.35-40.
4. Сердюк В. Р., Заюков І. В. Сучасні підходи до професійної підготовки економічно активного населення як складової інноваційного розвитку економіки України: [монографія]. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2007. – 177 с.
5. Міненко В.Л. Співвідношення активних і пасивних методів державного регулювання ринку праці на регіональному рівні / В.Л. Міненко // Актуальні проблеми державного управління. – 2013. – 1(43). – С. 170 – 176.
6. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Гончаров В.Н. Повышение конкурентоспособности предприятия посредством реализации перспективных

организационно-управленческих мероприятий / В.Н. Гончаров, Н.В. Зось-Киор, Н.Н. Кальченко, Н.С. Соколова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. № 6 (Т2.) - С.19-25.

8. Державна науково-технічна політика розвитку проєктних організацій: [монографія] / [В.М. Гончаров, І.В. Моргачов, М.В. Рябоконт / Під загальною редакцією д.е.н., проф. В.М. Гончарова] - Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2010 – 212с.
9. Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні». - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 7, ст.35.
10. Вікіпедія [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

References

1. Varha N.I. Samozaunyatist' naselelnyya yak forma sotsial'no-ekonomichnoyi adaptatsiyi: rehional'nyu aspekt, Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu, 2013, Vypusk 28, P. 25 – 30.
2. Derzhak N.O. Terytorial'ni hromady yak ploshchyna formuvannya indyvidual'nykh zrostan', Visnyk SNU im V. Dalya, 2016, №3(227), P. 30-34.
3. Zablods'ka I.V., Pletnev M.V., Rohozyan U.S. Obgruntuvannya byudzhetykh vytrat dlya finansovoho zabezpechennya realizatsiyi pilotnoho proektu z rozvytku pidpryyemnytstva v rehionakh Ukrainy, Visnyk SNU im V. Dalya, 2016, №3(227), P. 35-40.
4. Serdyuk V. R., Zayukov I. V. Suchasni pidkhody do profesynoyi pidhotovky ekonomichno aktyvnoho naselelnyya yak skladovoyi innovatsynoho rozvytku ekonomiky Ukrainy: monohrafiya, Vinnytsya, UNIVERSUM-Vinnytsya, 2007, 177 p.
5. Minenko V.L. Spivvidnoshennya aktyvnykh i pasyvnykh metodiv derzhavnoho rehulyuvannya rynku pratsi na rehional'nomu rivni, Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya, 2013, 1(43), P. 170 – 176.
6. Sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy, Elektronnyy resurs, Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Goncharov V.N., Zos'-Kior N.V., Kal'chenko N.N., Sokolova N.S. Povysheniye konkurentosposobnosti predpriyatiya posredstvom realizatsii perspektivnykh organizatsionno-upravlencheskikh meropriyatiy, Visnik Khmel'nits'kogo natsional'nogo universitetu, 2009, № 6 (T2.), P.19-25.
8. Goncharov V.M., Morhachov I.V., Ryabokon' M.V. Derzhavna nauково-tekhnichna polityka rozvytku proektnykh orhanizatsiy: monohrafiya [Pid zahal'noyu redaktsiyeyu d.e.n., prof. V.M. Goncharova], Donets'k: SPD Kupriyanov V.S., 2010, 212 p.
9. Zakon Ukrainy «Pro Natsional'nu prohramu spryyannya rozvytku maloho pidpryyemnytstva v Ukraini», Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 2001, N 7, st.35.
10. Vikipediya, Elektronnyy resurs, Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Моргачёв И.В. Необходимость совершенствования инфраструктуры развития высокотехнологической самозанятости населения на национальном и региональном уровне

В работе обоснована необходимость совершенствования инфраструктуры развития высокотехнологической самозанятости населения на национальном и региональном уровнях. Осуществлен анализ тенденции скрытой безработицы в Украине, причинно-следственные связи этой безработицы, а также понятия "высокотехнологической самозанятости". Рассмотрены преимущества и проблемы Украины на пути концентрации высокотехнологических самозанятых специалистов в стране, необходимость глобальной и региональной конкуренции за таких специалистов. Уточнены современные элементы инфраструктуры развития высокотехнологической самозанятости населения в Украине.

Ключевые слова: высокотехнологическая самозанятость, инфраструктура, безработица, трудоспособное незанятое население, деиндустриализация, национальное хозяйство.

Morhachov I.V. The necessity of improving infrastructure of the high-technological migrity of the population at national and regional level

The need of improvement of the infrastructure for the development of high-tech self-employment of the population at the national and regional levels was grounded, taking into account global competition for high-tech self-employed specialists.

An analysis of the trends of hidden unemployment in Ukraine, the causal links of this unemployment, and the concept of "high-tech self-employment" are carried out.

Advantages and problems of Ukraine on the way of concentration of high-tech self-employed specialists in the country, and the need for global and regional competition for such specialists are considered.

Modern elements of the infrastructure for the development of high-tech self-employment in Ukraine are specified.

The aim of the research is to substantiate the need to improve the infrastructure of high-tech self-employment of the population at the national and regional levels in terms of increasing global and regional competition for high-tech self-employed professionals.

Characteristic features of high-tech self-employment are specified.

An increase in the number of high-tech self-employed professionals is a global trend that does not depend on economic crises in Ukraine.

Higher educational institutions at the present stage in Ukraine are identified as important elements of the infrastructure of supporting high-tech self-employed specialists, although in general the relevant infrastructure in the country is still in the stage of formation.

Key words: high-tech self-employment, infrastructure, unemployment, able-bodied unemployed population, deindustrialization, national economy.

Моргачов Ілля Вікторович – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та маркетингу СШУ ім.В.Даля

Рецензент: д.е.н., проф. **Овчаренко Є.І.**

Стаття подана 13.12.2017.